

DZIAŁ I. PRAWO PRACY

Czy wiesz, że...?

Strajki od tysięcy lat są narzędziem pracowników w walce o polepszenie warunków swojej pracy. Pierwszy strajk pracowniczy odbył się 3 tys. lat temu w Egipcie. Za panowania *Ramzesa III* bunt podnieśli rzemieślnicy pracujący przy budowie grobowca faraona, który miał się znaleźć w miejscowości *Deir El Medina*. Robotnicy przestali pracować, ponieważ przez 18 dni nie dostawali racji żywnościowych. Najdłuższy strajk trwał 10 lat, był to protest pracowników hotelu *Congress Plaza* w Chicago. W największym strajku uczestniczyło 1,7 mln pracowników kolei w Indiach, trwał on ponad 20 dni¹.

¹ Za pulshr.pl, <https://www.pulshr.pl/prawo-pracy/najwieksze-strajki-pracownikow-w-historii-ludzkości-zobacz-jak-przebiegały,57713.html>.

CZĘŚĆ I. PODSTAWOWE POJĘCIA I ZASADY PRAWA PRACY

ROZDZIAŁ 1. PODSTAWOWE POJĘCIA I DEFINICJE

Prawo pracy to zespół norm określających prawa i obowiązki pracowników i pracodawców, a także postanowienia układów zbiorowych pracy i innych opartych na ustawie porozumień zbiorowych, regulaminów i statutów określających prawa i obowiązki stron stosunku pracy.

Ważne

W sprawach nieunormowanych przepisami prawa pracy do stosunku pracy stosuje się odpowiednio przepisy KC, jeżeli nie są one sprzeczne z zasadami prawa pracy (art. 300 KP).

Jeżeli stosunek pracy określonej kategorii pracowników regulują przepisy szczególne, przepisy KP stosuje się w zakresie nieuregulowanym tymi przepisami (art. 5 KP).

Postanowienia układów zbiorowych pracy i porozumień zbiorowych, regulaminów i statutów:

nie mogą być mniej korzystne dla pracowników niż przepisy KP oraz innych ustaw i aktów wykonawczych

nie mogą być mniej korzystne dla pracowników niż postanowienia układów zbiorowych pracy i porozumień zbiorowych (dotyczy regulaminów i statutów)

Postanowienia układów zbiorowych pracy i innych opartych na ustawie porozumień zbiorowych, regulaminów oraz statutów:

określających prawa i obowiązki stron stosunku pracy a

naruszające zasadę równego traktowania w zatrudnieniu

nie obowiązują

Porozumienie o zawieszeniu stosowania zakładowych przepisów prawa pracy:

może być zawarte, jeżeli jest to uzasadnione sytuacją finansową pracodawcy

może zawieszać stosowanie w całości lub w części przepisów prawa pracy określających prawa i obowiązki stron stosunku pracy

nie może dotyczyć przepisów KP oraz przepisów innych ustaw i aktów wykonawczych

jest zawierane przez pracodawcę i reprezentującą pracowników organizację związkową, a jeżeli pracodawca nie jest objęty działaniem takiej organizacji, porozumienie zawiera pracodawca i przedstawicielstwo pracowników wyłonione w trybie przyjętym u tego pracodawcy

nie może trwać dłużej niż przez okres 3 lat; w zakresie i przez czas określony w porozumieniu nie stosuje się z mocy prawa wynikających z przepisów prawa pracy praw i obowiązków stron stosunku pracy, warunków umów o pracę i innych aktów stanowiących podstawę nawiązania stosunku pracy

pracodawca przekazuje porozumienie właściwemu okręgowemu inspektorowi pracy; jeżeli porozumienie jest zawarte z organizacją związkową, informacja o nim podlega wpisowi do Krajowej Ewidencji Układów Zbiorowych Pracy na zasadach określonych w ustawie z 5.11.2025 r. o układach zbiorowych pracy i porozumieniach zbiorowych (Dz.U. poz. 1661)

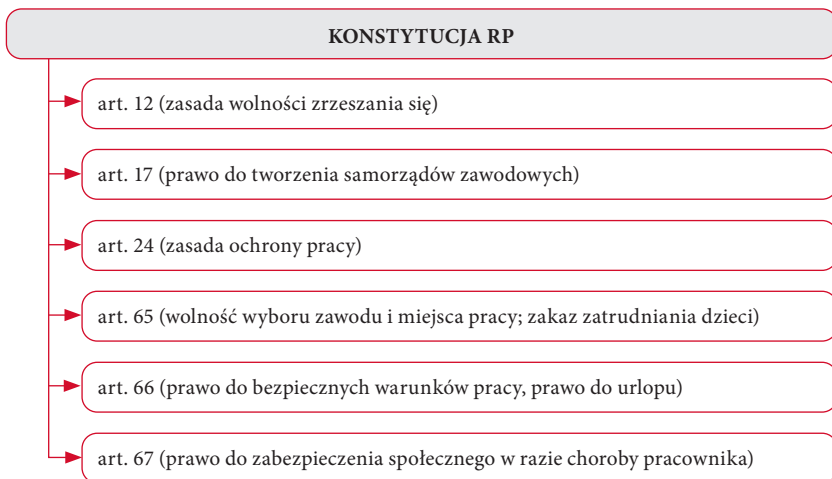
Pracownikiem jest osoba zatrudniona na podstawie umowy o pracę, powołania, wyboru, mianowania lub spółdzielczej umowy o pracę (art. 2 KP).

Pracodawcami są jednostki organizacyjne, choćby nie posiadały osobowości prawnej, a także osoby fizyczne, jeżeli zatrudniają one pracowników (art. 3 KP).

Można wyodrębnić trzy kategorie pracodawców:

- 1) osoby fizyczne: osobą fizyczną jest każdy człowiek, który występuje jako podmiot w stosunku cywilnoprawnym. Każda osoba fizyczna nabywa zdolność prawną z chwilą urodzenia. Zgodnie z wyrokiem SN z 14.3.2001 r. (II UKN 274/00, OSNP 2002, Nr 21, poz. 533) osoba fizyczna może być pracodawcą nie tylko wówczas, gdy świadczona na jej rzecz praca pozostaje w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą. Zdolność osoby fizycznej do zatrudniania pracowników nie jest uzależniona od żadnych dodatkowych czynników. Osoba fizyczna ma zdolności do zatrudniania pracowników nawet wówczas, gdy sama nie posiada zdolności do czynności prawnych. Za taką osobę czynności prawnych w sferze stosunków pracy dokonuje jej przedstawiciel ustawowy, a w sytuacji ograniczonej zdolności do czynności prawnych przedstawiciel ten wyraża zgodę na ich dokonanie. Jeżeli pracodawca nie dokonuje osobiście czynności w sprawach z zakresu prawa pracy, to dokonuje ich osoba lub organ zarządzający albo inna wyznaczona do tego osoba;
- 2) osoby prawne – osoba prawna jest jednostką organizacyjną wyposażoną przez ustawę w osobowość prawną. Zgodnie z art. 33 KC osobami prawnymi są Skarb Państwa i jednostki organizacyjne, którym szczególne przepisy przyznają osobowość prawną;
- 3) jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej – zgodnie z art. 33¹ KC do jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, stosuje się odpowiednio przepisy o osobach prawnych. Jeżeli przepis odrębny nie stanowi inaczej, za zobowiązania takiej jednostki odpowiedzialność subsydiarną ponoszą jej członkowie. Odpowiedzialność ta powstaje z chwilą, gdy jednostka organizacyjna stała się niewypłacalna. Za pracodawcę będącego jednostką organizacyjną czynności w sprawach z zakresu prawa pracy dokonuje osoba lub organ zarządzający tą jednostką albo inna wyznaczona do tego osoba.

ROZDZIAŁ 2. ŹRÓDŁA PRAWA PRACY

Najważniejszym aktem prawnym z zakresu prawa pracy jest oczywiście **Kodeks pracy**. W swoich przepisach odsyła on również do norm szczególnych, np. do:

- 1) rozporządzenia Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z 30.12.2016 r. w sprawie świadectwa pracy (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1016),
- 2) rozporządzenia Rady Ministrów z 4.10.1974 r. w sprawie wspólnej odpowiedzialności materialnej pracowników za powierzone mienie (t.j. Dz.U. z 1996 r. Nr 143, poz. 663),
- 3) rozporządzenia Rady Ministrów z 3.4.2017 r. w sprawie wykazu prac uciążliwych, niebezpiecznych lub szkodliwych dla zdrowia kobiet w ciąży i kobiet karmiących dziecko piersią (Dz.U. z 2017 r. poz. 796),

- 4) rozporządzenia Rady Ministrów z 28.5.1996 r. w sprawie przygotowania zawodowego młodocianych i ich wynagradzania (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 2010 ze zm.),
- 5) rozporządzenia Ministra Zdrowia z 2.2.2011 r. w sprawie badań i pomiarów czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 949).

Wszystkie wymienione rozporządzenia zostały wydane na podstawie upoważnienia ustawowego zawartego w konkretnym przepisie KP.

Od czasu wejścia Polski do Unii Europejskiej bardzo ważną pozycję w hierarchii źródeł prawa uzyskały **umowy międzynarodowe**, których Polska jest stroną. Zgodnie z art. 91 Konstytucji RP ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw RP, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy.

Ważne

Pierwszeństwo stosowania przed ustawami mają także umowy ratyfikowane za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie.

Do polskiego porządku prawnego zostały włączone także akty wydawane przez Unię Europejską – dyrektywy, rozporządzenia wywierające bezpośredni skutek, a także decyzje oraz niewiążące zalecenia i opinie.

Międzynarodowa Organizacja Pracy została założona w 1919 r. w celu doprowadzenia rządów, przedsiębiorców i związków zawodowych do wspólnego działania na rzecz sprawiedliwości społecznej i lepszych warunków życia na całym świecie.

Jest to organizacja trójstronna, w której reprezentanci pracowników i przedsiębiorców mają udział w jej pracach z takim samym statusem, jaki mają rządy. Biuro Organizacji mieści się w Genewie w Szwajcarii (<http://www.mop.pl>).

UKŁADY ZBIOROWE PRACY

- zasady zawierania, obowiązywania, ewidencjonowania i udostępniania układów zbiorowych pracy określa ustawa z 5.11.2025 r. o układach zbiorowych pracy i porozumieniach zbiorowych
- określają warunki, jakim powinna odpowiadać treść stosunków pracy lub innych stosunków prawnych będących podstawą wykonywania pracy zarobkowej

możą określać sprawy nieuregulowane w przepisach prawa pracy w sposób bezwzględnie obowiązujący

możą obejmować sprawy dotyczące w szczególności:

- ▶ wymiaru i norm czasu pracy
- ▶ systemów i rozkładów czasu pracy
- ▶ pracy w godzinach nadliczbowych
- ▶ wymiaru urlopu wypoczynkowego
- ▶ warunków wynagradzania
- ▶ organizacji pracy
- ▶ bezpieczeństwa i higieny pracy, w tym zagrożeń psychospołecznych
- ▶ przeciwdziałania naruszaniu godności i innych dóbr osobistych osób wykonujących pracę zarobkową, naruszaniu zasady równego traktowania w zatrudnieniu oraz mobbingowi
- ▶ tworzenia zakładowego funduszu świadczeń socjalnych
- ▶ podnoszenia kwalifikacji zawodowych i urlopów szkoleniowych
- ▶ godzenia życia zawodowego z życiem prywatnym
- ▶ zarządzania wiekiem i aktywnego starzenia
- ▶ prowadzenia dialogu społecznego, w tym trybu i warunków podejmowania rokowań, reprezentacji stron i udziału ekspertów

pracodawca zatrudniający co najmniej 50 pracowników, nieobjętych zakładowym układem zbiorowym pracy ani ponadzakładowym układem zbiorowym pracy, odpowiadającym wymaganiom określonym w art. 77² § 3 KP, ustala warunki wynagradzania za pracę w regulaminie wynagradzania

pracodawca zatrudniający mniej niż 50 pracowników, nieobjętych zakładowym układem zbiorowym pracy ani ponadzakładowym układem zbiorowym pracy, odpowiadającym wymaganiom wskazanym w art. 77² § 3 KP, może ustalić warunki wynagradzania za pracę w regulaminie wynagradzania

pracodawca zatrudniający co najmniej 20 i mniej niż 50 pracowników, nieobjętych zakładowym układem zbiorowym pracy ani ponadzakładowym układem zbiorowym pracy, odpowiadającym wymaganiom z art. 77² § 3 KP, ustala warunki wynagradzania za pracę w regulaminie wynagradzania, jeżeli zakładowa organizacja związkowa wystąpi z wnioskiem o jego ustalenie

w regulaminie wynagradzania pracodawca może ustalić także inne świadczenia związane z pracą i zasady ich przyznawania. Jeżeli u danego pracodawcy działa zakładowa organizacja związkowa, pracodawca uzgadnia z nią regulamin wynagradzania

postanowienia układów zbiorowych pracy i porozumień zbiorowych oraz regulaminów i statutów nie mogą być mniej korzystne dla pracowników niż przepisy KP oraz innych ustaw i aktów wykonawczych, a postanowienia regulaminów i statutów nie mogą być mniej korzystne dla pracowników niż postanowienia układów zbiorowych pracy i porozumień zbiorowych

Przykład

Pracodawca zatrudniający 60 pracowników nieobjętych układem zbiorowym pracy ani ponadzakładowym układem zbiorowym pracy ogłosił dokument o nazwie „Regulamin wynagradzania”. W ramach postanowień w nim zawartych przedstawił warunki wynagradzania za pracę oraz przyznawania innych świadczeń związanych z pracą. Działające u pracodawcy związki zawodowe wyraziły wspólne negatywne stanowisko dotyczące tego dokumentu. Dokument ten nie stanowi źródła prawa pracy, ponieważ, z uwagi na negatywne stanowisko związków zawodowych, nie doszło do jego uzgodnienia².

² R. Terlecki, N. Szok, Prawo pracy w praktyce, Warszawa 2018, s. 410.

ROZDZIAŁ 3. PODSTAWOWE ZASADY PRAWA PRACY

Podstawowe zasady prawa pracy uregulowane zostały w art. 10–18^{3e} KP.

Podstawowe zasady prawa pracy:

prawo do pracy (art. 10 KP)	Każdy ma prawo do swobodnie wybranej pracy. Nikomu, z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie, nie można zabronić wykonywania zawodu. Państwo określa minimalną wysokość wynagrodzenia za pracę i prowadzi politykę zmierzającą do pełnego produktywnego zatrudnienia.
zasada swobody nawiązania stosunku pracy (art. 11 KP)	Nawiązanie stosunku pracy oraz ustalenie warunków pracy i płacy, bez względu na podstawę prawną tego stosunku, wymaga zgodnego oświadczenia woli pracodawcy i pracownika.
zasada poszanowania dóbr osobistych (art. 11 ¹ KP)	Pracodawca jest obowiązany szanować godność i inne dobra osobiste pracownika.
zasada równości pracowników (art. 11 ² KP)	Pracownicy mają równe prawa z tytułu jednakowego wypełniania takich samych obowiązków; dotyczy to w szczególności równego traktowania mężczyzn i kobiet w zatrudnieniu.

zakaz dyskryminacji w zatrudnieniu (art. 11 ³ KP)	Jakakolwiek dyskryminacja w zatrudnieniu, bezpośrednia lub pośrednia, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony, zatrudnienie w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy – jest niedopuszczalna.
prawo do godziwego wynagrodzenia (art. 13 KP)	Pracownik ma prawo do godziwego wynagrodzenia za pracę. Warunki realizacji tego prawa określają przepisy prawa pracy oraz polityka państwa w dziedzinie płac, w szczególności poprzez ustalanie minimalnego wynagrodzenia za pracę.
prawo do wypoczynku (art. 14 KP)	Pracownik ma prawo do wypoczynku, który zapewniają przepisy o czasie pracy, dniach wolnych od pracy oraz o urlopach wypoczynkowych.
zasada bezpieczeństwa i higienicznych warunków pracy (art. 15 KP)	Pracodawca jest obowiązany zapewnić pracownikom bezpieczne i higieniczne warunki pracy.
zasada zaspokajania potrzeb socjalno-bytowych pracownika (art. 16 KP)	Pracodawca, stosownie do możliwości i warunków, zaspokaja bytowe, socjalne i kulturalne potrzeby pracowników.
zasada podnoszenia kwalifikacji zawodowych (art. 17 KP)	Pracodawca jest obowiązany ułatwiać pracownikom podnoszenie kwalifikacji zawodowych.

**zasada uprzywilejowania
pracownika**
(art. 18 KP)

Postanowienia umów o pracę oraz innych aktów, na których podstawie powstaje stosunek pracy, nie mogą być mniej korzystne dla pracownika niż przepisy prawa pracy.

Postanowienia umów i aktów, o których mowa powyżej, mniej korzystne dla pracownika niż przepisy prawa pracy są nieważne; zamiast nich stosuje się odpowiednie przepisy prawa pracy.

Postanowienia umów o pracę i innych aktów, na podstawie których powstaje stosunek pracy, naruszające zasadę równego traktowania w zatrudnieniu są nieważne. Zamiast takich postanowień stosuje się odpowiednie przepisy prawa pracy, a w razie braku takich przepisów – postanowienia te należy zastąpić odpowiednimi postanowieniami niemającymi charakteru dyskryminacyjnego.

zasada prawa do koalicji
(art. 18¹ KP)

Pracownicy i pracodawcy, w celu reprezentacji i obrony swoich praw i interesów, mają prawo tworzyć organizacje i przystępować do tych organizacji.

Zasady tworzenia i działania organizacji, o których mowa powyżej, określają ustawa o związkach zawodowych, ustawa o organizacjach pracodawców oraz inne przepisy prawa.

**zasada niedyskryminowania
w zatrudnieniu**
(art. 18^{3a} KP)

Pracownicy powinni być równo traktowani w zakresie:

- ▶ nawiązania i rozwiązania stosunku pracy,
- ▶ warunków zatrudnienia,
- ▶ awansowania oraz
- ▶ dostępu do szkolenia w celu podnoszenia kwalifikacji zawodowych

w szczególności bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony, zatrudnienie w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy.

Przykład

Przykładem postanowienia umownego, które jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego oraz zasadą wolności pracy, i tym samym narusza ono prawo osób fizycznych do wyboru miejsca pracy i charakteru zatrudnienia, jest stosowanie w umowie dwóch podmiotów gospodarczych ograniczeń polegających na nakładaniu na tę ze stron, która zatrudni pracownika drugiej strony, obowiązku zapłaty kary umownej³.

Równe traktowanie w zatrudnieniu oznacza niedyskryminowanie w jakikolwiek sposób, bezpośrednio lub pośrednio:

- 1) **dyskryminowanie bezpośrednie** – istnieje wtedy, gdy pracownik z jednej lub z kilku przyczyn określonych w art. 18^{3a} § 1 KP był, jest lub mógłby być traktowany **w porównywalnej sytuacji mniej korzystnie niż inni pracownicy**;
- 2) **dyskryminowanie pośrednie** – istnieje wtedy, gdy **na skutek pozornie neutralnego postanowienia, zastosowanego kryterium lub podjętego działania występują lub mogłyby wystąpić niekorzystne dysproporcje** albo szczególnie niekorzystna sytuacja w zakresie:
 - a) **nawiązania i rozwiązania stosunku pracy**,
 - b) **warunków zatrudnienia**,
 - c) **awansowania** oraz
 - d) **dostępu do szkolenia** w celu podnoszenia kwalifikacji zawodowych

wobec wszystkich lub znacznej liczby pracowników należących do grupy wyróżnionej ze względu na jedną lub kilka przyczyn określonych w art. 18^{3a} § 1 KP, chyba że postanowienie, kryterium lub działanie jest obiektywnie uzasadnione ze względu na zgodny z prawem cel, który ma być osiągnięty, a środki służące osiągnięciu tego celu są właściwe i konieczne.

Przejawem **dyskryminowania pośredniego** jest także:

- 1) działanie polegające na zachęcaniu innej osoby do naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu lub nakazaniu jej naruszenia tej zasady;
- 2) niepożądane zachowanie, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności pracownika i stworzenie wobec niego zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery (**molestowanie**).

³ Zob. wyr. SA w Łodzi z 20.3.1998 r., I ACa 136/98, Legalis.

Przykład

1. Przyznanie przez pracodawcę premii dla osób pracujących powyżej 40 godzin tygodniowo, gdy pracownik będący osobą niepełnosprawną zaliczony do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności pracuje 35 godzin tygodniowo.
2. Nakazanie pracownikom golenia się do pracy, co może być sprzeczne z zasadami niektórych religii.

Dyskryminowaniem ze względu na płeć jest także każde niepożądane zachowanie o charakterze seksualnym lub odnoszące się do płci pracownika, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności pracownika, w szczególności stworzenie wobec niego zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery; na zachowanie to mogą się składać fizyczne, werbalne lub pozawerbalne elementy (molestowanie seksualne). Podporządkowanie się przez pracownika molestowaniu lub molestowaniu seksualnemu, a także podjęcie przez niego działań przeciwstawiających się molestowaniu lub molestowaniu seksualnemu nie może powodować jakichkolwiek negatywnych konsekwencji wobec pracownika.

Naruszenie zasady równego traktowania:

za naruszenie tej zasady uważa się różnicowanie przez pracodawcę sytuacji pracownika z jednej lub kilku przyczyn określonych w art. 18^{3a} § 1, którego skutkiem jest w szczególności:

- ▶ odmowa nawiązania lub rozwiązanie stosunku pracy,
 - ▶ niekorzystne ukształtowanie wynagrodzenia za pracę lub innych warunków zatrudnienia albo pominięcie przy awansowaniu lub przyznawaniu innych świadczeń związanych z pracą,
 - ▶ pominięcie przy typowaniu do udziału w szkoleniach podnoszących kwalifikacje zawodowe,
- chyba że pracodawca udowodni, że kierował się obiektywnymi powodami